

Eesti põdraasurkonna maks lubatav arv, loendus, küttemiskvoot 2007 **5420 / 5120 is**, oodatav arvukus 2008.

J. Tõnisson, juuni-sept 2007 **Lisa 1**

PIIR-KOND, maakond	Põdra elupaiku ha	Lubatav arvukus, is kahj* / maks kk-strat järgi	Arvukus, tihedus ja muutus 2007			Juurdekasv (vasikaid, is.)		Kütitav kari, is Jahi eel 2007	Erineb maks lub is arvust (jmk maks) ± is.	KVOOT 2007 (kütiti 2006); KKT otsus 07 / 06; K – kahjustused, m min			Talvitub min =kütitav kari -[kvoot+0,1 (0,2) kvooti]	Muutus eelm a suhtes + - =
			Ü-üldloendus 2007	P-prognos 2007	is	tihedus	muut%			saja vana-looma kohta	95% ulatuses säil karjalt	%juurde -kasvust		
PÕHJA:	733 915?	2200 / 3670	Ü 3700	5,0	=	42	1470	4970	+1300	110	1750K(1577)	07-1650+	3070	-
			P 3600	4,9	-	41	1405	4920	+1250	110	1650K	06-1756	3100	-
Harju	222 616	670 / 1110	Ü 1470	6,6	-5?	40	560	1960	+850	150	820K(720)	07- m740	1060	-
			P 1400	6,3	-5-10?	40	530	1930	+820	150	790	06-769	1060	-
Järva	137 859?	410 / 690	Ü 610	4,4	-10?	44	255	835	+145	125	320K(344)	07-320	480	=
			P 600	4,3	-10?	44	250	820	+130	115	290	06-385	500	=
Lä-Viru	191 765?	570 / 960	Ü 800	4,2	+ = ?	42	320	1060	+100	100	330K(312)	07-330	700	=
			P 800?	4,2	=?	43	330	1090	+130	100	320K	06-367	740	=
Ida-Viru	181 675?	u550 / 910	Ü 820	4,5	+5?	43	335	1115	+205	80	280(201)	07-260	830	+ =
			P 800	4,4	+	42	295	1080	+170	85	250	06-235	800	+ =
LÄÄNE:	873 882	2620 / 4200	Ü 4720	5,4	=	40	1800	6285	+2085	125	2250K(2090)	07-2115+	3810	-
			P 4640	5,3	=	41	1820	6230	+2030	125	2130K	05-1935	3890	-
Lääne	159 978?	480 / 800	Ü 930	5,8	-5	41	360	1245	+445	140	510K(526)	07-505	680	-
			P 930	5,8	-5	42	370	1255	+455	135	500K	05-417	710	-
Rapla	175 289	530 / 910	Ü 840	4,8	=?	44	350	1150	+240	115	410(399)	07-380	700	=
			P 840	4,8	=?	45	360	1160	+250	100	380	06-400	740	=
Pärnu	294 479?	880 / 1550	Ü 1760	6,0	=	39	650	2320	+770	125	820K(721)	07-740+	1420	=
			P 1700	5,8	=	40	645	2260	+710	120	770K	06-750	1410	=
Hiiu	67 236	200 / 330	Ü 330	4,9	+15?	41	130	445	+115	80	110(71)	07-100	330	+ =
			P 320	4,8	+15?	42	130	435	+105	70	90	06-78	340	+ =
Saare	176 900?	530? / 610? (jmk ü 880!)	Ü 860	4,9	-5?	38	310	1125	+515	130	400K(373)	07-390	680	=
			P 850	4,8	-5?	39	315	1120	+510	125	390K	06-367	690	=
LÕUNA:	827 333	2480 / 4300	Ü 3600	4,4	+ =	43	1460	4885	+585	95	1420K(1264)	07-1397+	3320	=
			P 3550	4,3	=	43	1440	4850	+550	95	1340K	06-1411	3370	=
Jõgeva	143 201?	430 / 760	Ü 630	4,4	-5	43	255	855	+95	90	250(241)	07-250	580	+ =
			P 630	4,4	-5	42	250	850	+90	90	230	06-300	590	+ =
Tartu	140 340 sh aplka	420 / 740	Ü 640	4,6	=	44	265	875	+135	110	280(241)	07-m262	570	=
			P 640	4,6	=	46	280	890	+150	95	270	06-256	590	=
Põlva	112 271	340 / 580	Ü 400	3,6	+20?	40	150	530	-50	75	110(82)	07-100	410	+ =
			P 380	3,4	+20?	39	115	500	-80	85	100	06-84	390	+ =
Viljandi	181 439?	540 / 890? (või 940?)	Ü 910	5,0?	-5?	42	365	1230	+340	115	420K(412)	07-420	760	-
			P 900	5,0?	-10?	44	380	1245	+355	105	400K	06-400	800	-
Valga	120 714	360 / 660?	Ü 530	4,4	+10?	42	210	715	+55	85	180(130)	07-190	520	=
			P 510	4,2	+5?	44	210	695	+35	80	170	06-200	510	=
Võru	129 368	390 / 670?	Ü 490	3,8	=	46	215	680	+10	85	180(158)	07-175	480	+ =
			P 490	3,8	=	44	205	670	=	85	170	06-171	490	+ =
EV 2007	2435130	7300 / 12170 KKstr 12000	12020	4,9	=	41,5	4730	16140	+3970	115	5420K(4931)	07-5162+	10200	-
			11790	4,8	=	41,5	4665	16000	+3830	110	5120K	06-5264	10360	-
EV 2006	2416995	6950 / 12000	Ü 12104	4,5,0	=	44	5088	16512	+4205	100?	5630	06-	-	-
EV 2005	u2433733	6950 / 12000	Ü12142	5,0	+ =	43	4910	16280	+3660?	k 100	4890(4612)	05-4847	10860	=
EV 2004	u 2 434 311	6950 / 12000	Ü11780	4,9	=	42	4665	15757	+3295?	88	4110(4075)	04-4268	11210	=
EV 2003	u 2420805	(jmk 12500)	Ü11730	4,8 ?	+ 10	44	4886	16031	+3935	k 95	4550(3438)		u 11-12 tuh	
EV 2002	u 2450 120	*7110/10300	Ü10 584	4,3	+5...10	44	4484	14476	+4176	84	3690(2748)		10-11000	= (- =)
EV 2001	u.2413 640	*7280/10130	Ü 9872	4,1	+5...10	43	3991	13372	+3235	78	3105		9875(9580)	-- (=)
EV 2000	2 377 480	*7160/9990	Ü 9128	3,8	+ 5	40	3479	12151	+2165	80	2800 (2384)		9530(9290)	+
EV 1999	u.2 377 480	*7160/9990	Ü 8 626	3,6	+ 10	41	3 350	11 545	+4385	80	2667 (2190)		9135(8915)	+

2007: ARVUKUS tn üle maks lubatava Harju, Lääne, Pärnu mk-s; tihedus tn ühtlustunud; alla 4 is/1000 ha ainult Põlva ja Võru mk-s; eeldatav loendusviga ±10%. Küttemismäär suurim vrd juurdekasvuga metsakahjustuste ja maks lubatavat ületava tiheduse korral, sh Lääne, Harju/L-Viru piiriala; Viljandi, Saare jt mk-d. Suunamise eesmärk 2007: kahjustuste piiramiseks viia talvine arvukus 10000-11000-le, ühtlustada tihedust; * - kahjustuste korral taotletav arv tihedusel 3 is/1000 ha; Kohalik tõhusam suunamine eeldab korrektset loendust, kvoodi täpsustamisel värske metsakahjustuste paiknemise arvestamist, KKT, metsameeste ja jahihenduste head koostööd küttemises, hooldes ja metsakaitse rakendamises.

Statistilisi andmeid Eesti põdraasurkonna koosseisust ja kütimisest 2006.a. Koostas J. Tõnisson, juuni-juuli 2007 **Lisa 2**

PIIR- KOND, maa- kond	Asurkond 2006.a * suvel / jahiajal					Kütimisandmeid 2006. ja varasemaist aastaist																
	* küh- velsar- vedega pulle, KS%	lehma ühe pulli kohta ♀ / ♂	vasi- kate % karjas juv%	vasika- ta leh- mi,% lehma- dest	vasi- kaid saja lehma kohta	kütiti lehma pulli kohta	vasika- te % kütitud põtra- dest	kütitud lehmad keskm vanus, a	kütitud pullid keskm vanus, a	Kütimismaht		Kütimispõhine suremusrisk 1996. - 2006. a (= kütitud põtrade % nähtud põtrade/vaatluste koguarvust PVK andmeil)										
										kokku is 2005- 2006	% uso soovit (2006= 5500is)	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	2006 368 PVK
												16,6	14,5	15,2	15,3	17	20	19	20	22	24	27
PÕHJA	16,4+	1,4+	31,3-	42,0=	78,9-	0,81+	29,1+	3,7+	3,4=	1506-1577	91-	16,6	14,5	15,2	15,3	17	20	19	20	22	24	27
Harju	17,2=	1,3+	29,7=	44,1=	75,5-	0,76+	28,2-	3,7+	3,5-	654-720	90-	18,5	11,6	18,0	15,6	14	24	17	20	23	25	28
Järva	8,3-	1,5+	32,8=	40,1+	82,0-	0,98+	29,4-	3,8+	3,3+	320-344	108-	10,8	15,2	12,6	16,0	17	14	32	20	23	24	29
Lä-Viru	12,8+	1,6=	31,6+	42,0-	76,0+	0,85-	28,8+	3,7-	3,3=	376-312	84-	17,7	15,4	16,2	18,5	20	21	18	21	25	27	26
I-Viru	21,4+	1,3+	33,0-	39,1+	87,1-	0,66+	32,3+	3,6+	2,9-	156-201	80-	0 ?	17,6	7,4	12,7	18	13	16	17	10	17	20
LÄÄNE	8,0-	1,3+	30,6-	41,2+	77,6-	0,75=	32,3-	3,8+	3,4=	1873-2090	93-	18,9	14,1	18,2	19,2	20	22	22	23	23	26	28
Lääne	6,9	1,4=	31,1-	42,9+	77,3-	0,76=	29,7+	3,3-	3,3-	416-526	101-	21,0	8,4	21,4	11,8	10	22	20	26	25	32	32
Rapla	8,6-	1,6-	33,5-	37,9+	81,5-	0,75+	32,8+	3,8+	3,3-	380-399	100-	29,5	28,0	24,1	20,9	21	19	19	20	22	32	32
Pärnu	9,2-	1,2+	29,4-	42,3+	75,1-	0,62=	29,0-	3,7+	3,4+	678-721	85-	18,1	14,9	20,0	19,5	21	22	23	23	23	25	27
Hiiu	11,4-?	1,2=	31,3-?	31,6+	83,5-	1,05=	39,4-	3,7+	4,0+	62-71	90+	?	19,4	23,9	(54?)	39	48	39	32	19	15	16
Saare	5,9-?	1,2-	29,7-	41,7+	78,4-	1,02-	40,5-	4,5+	3,6-	337-373	96+	12,7	11,0	10,1	16,4	20	22	22	24	22	21	24
LÕUNA	9,2-	1,6+	36,0=	35,3=	92,3=	0,86+	30,7=	3,8-	3,4=	1233-1264	84-	15,5	13,2	16,1	19,7	19	22	22	21	23	23	25
Jõgeva	11,7-	1,4+	32,3+	41,1=	81,8+	1,02+	27,8-	3,9+	3,6-	215-241	80-	24,6	11,2	18,8	23,3	17	22	21	23	21	26	29
Tartu	7,2+	1,5+	34,5=	39,7+	88,1=	0,76+	29,0+	3,4-	3,6+	255-241	83-	15,1	15,8	18,6	23,5	20	22	27	26	24	27	27
Põlva	1,8-?	1,2+	28,2+	45,7-	72,5+	0,96+	35,4+	3,8+	2,4-	101-82	117+	10,2	12,6	12,6	27,0	19	19	22	23	20	19	20
Viljandi	12,3-	1,6=	36,2-	34,0=	91,7-	0,88+	29,4-	3,5-	3,7+	365-412	82-	16,2	16,2	18,6	22,1	22	25	27	21	29	27	34
Valga	12,8+	1,7+	38,8+?	32,8-	100,0+	0,60-	38,5+	3,5-	3,5+	155-130	76-	13,2	9,9	15,1	16,1	17	21	17	17	22	18	16
Võru	7,1-	1,9+	41,8=?	25,5+	110,2-	0,91+	32,3-	4,5+	2,9-	142-158	88-	13,0	10,8	12,9	14,3	15	18	19	19	20	16	20
EV 2006	11,4-	1,4+	32,3	39,9+	82,0-	0,80+	30,9+	3,8+	3,4=	4931+	90*	17,0	13,8	16,6	18,4	19	22	21	21	23	24	26,7
vrd 2005	15,9+	1,3-	33,0=	38,1=	87,2+	0,73+	30,7-	3,6-	3,4-	4612+	100+	Kütimispõhine suremusrisk pullidel, lehmadel ja vasikail, %										
2004	11,0	1,35	32,9	38,3	85,3	0,71	32,4	3,9	3,5	4075	96	Aasta		pullidel		lehmadel		vasikatel				
2003	14,1	1,3	32,5	38,0	85,2	0,68	31,5	3,8	3,3	3848	92-	2006	42,6		24,5		29,2					
2002	8,2	1,3	32,4	37,8	85,1	0,66	31,5	3,8	3,5	3438	93	2005	39,0		20,8		24,4					
2001	9,0	1,3	33,6	36,8	88,5	0,71	29,5	3,9	3,5	2748	88	2004	36,8		19,6		26,0					
2000	7,2	1,49	33,7	39,4	85,1	0,73	28,4	4,0	3,6	2384	85	2003	35,0		18,4		24,1					
1999	7,8	1,37	32,7	39,9	84,2	0,67	27,3	4,1	3,9	2190	82	2002	32,7		18,4		23,9					
1998	<i>ei uurit</i>	1,39	33,4	37,6	86,2	0,69	24,1	4,4	3,9	1761	87	2001	37,4		19,2		21,7					
1997	6,3	1,61	29,5	47,4	68,0	0,69	22,2	4,9	4,0	1452	102	2000	33,4		16,5		18,1					
1996	7,9	1,60	28,3	48,3	64,3	0,85	17,6	4,4	4,4	1241	97	1999	35,6		17,1		18,7					
1995	7,1	1,42-	27,3	48,5	64,1	0,88	18,3	4,3	3,9	1208	120	1998	32,0		14,8		14,4					
1994	5,2	1,52	27,6	49,4	63,3	0,82	20,2	4,6	3,8	1968	98	1997	25,5		12,6		11,6					
1993	7,6	1,34	25,7	52,7	59,6	1,03	23,3	4,5	4,1	4267	86	1996	30,8		17,2		11,3					
1992	11,9	1,42	28,6	48,7	68,0	0,95	24,4	5,1	4,7	6564	82	1995	26,4		16,6		11,6					
1991	11,5	1,37	28,4	49,3	69,0	0,87	25,0	4,8	4,6	6400	86	1994	40,8		25,8		20,1					

* 2006 MMK USO soovitus sept seisul oli 5500 is; maakondade KKT-de otsuste alusel oli tegelik kvoot 5264 is, millest kütiti ca 94%

Näitaja	2000	2001	2002	2003	2004	2005	* 2006	** 2007 eeldatav
Kütimiskormus, is/1000 ha	1,0	1,2	1,4	1,7	1,7; 30-35% loendusest	1,9; 35-40% loendusest	2,0; 45% loendusest	2,2; 45% loendusest
Asustustihedus, is/1000 ha	3,8	4,1	4,3	4,9-5	4,9-5	≥ 5	≥ 5	4,9-5

** 2006-2007 suurenes kütimise intensiivsus seoses arvukuse vähendamise vajadusega; arvukuse püsivus (tab 1) kvoodi suurenedes kajastab loendus- ja suunamisvigu

Olulisi toidukomponente 2006.a kütitud põtrade maosisuproovides

Kuusk 2006: Kuuske maosisus seitsmes, mändi 15 maakonnas; sisalduse kõrval näidatud esinemissagedus 2005-2006.

- **sisaldus vähenes;** täheldati nii võrseid kui koort; **suurim:** 2% võrseid Lahemaa-Loobu piirk-s, kus Ku täheldati 10%-s proovidest!; **2% koort** Jõgeva Laiuse jpk, 19.11.06, pull 2,5 a; **leiuta** 8 maakonda (2005 – 5; 2004 – 3, 2003 -7, 2002 - 4); sagenev Ku võrsete kärpimine võib seonduda istutusmaterjali eripäraga, nt toiteväärtuse, lõhna ja maitse muutused seoses päritolu, tootmise, väetamise vmt-ga, mida hirvlased tajuvad meist selgemini.

- **esinemissagedus vähenes,** keskm 2,1%; suurim Harju, Lääne-Viru ja Jõgeva maakonnas, sh Loobu kahjustusalas.

Mänd 2006: sisaldus suurenes, suurim Lääne (vähe proove!), Harju ja Lääne-viru maakonnas. Lumevaene talv tn soodustas hilisemat mändide kärpimist. Männikute uuenemist ohustab kultuuride vähesus ja hõredus, samuti põdra talvise lisasöötmise peaaegu täielik puudumine.

M. Mardiste ja J.Tõnisson, juuni 2007

PIIRKOND maakond	Proove* 2005- -2006	Sisaldus, % proovide mahust 2006, kuusk vrd 2005-2006						Ku es-sagedus e +pr % / arv 2005 ja 2006
		Pajud	Haab	Mänd	Kada- kas	Kuusk 2005-2006	Kanar- bik	
PÕHJA	396-339	65,1-68,2+	3,0-3,4+	9,6-11,0+	0,2-0,1-	0,05-0,02-	1,4-0,8-	4,0/16-3,5/12
Harju	189-146	64,9+	1,4+	14,1+	0,1-	0,04-	1,7+	4,8/9 - 4,8/7
Järva	18-13	71,2+	16,2+	6,2-	0-	0=	0-	0 - 0
L-Viru	121-89	65,9-	3,9+	10,2+	0,1-	J=	0-	4,1/5 - 4,5/4
Ida-Viru	68-91	75,3+	4,3-	7,4+	0,1+	J-	0,1-	2,9/2 - 1,1/1
Lahemaa RP	(75-67)	53,6-	6,8+	18,2-	0,08+	0,08+	1,9-	0/0-0,08/7**
LÄÄNE	219-238	59,9-59,8=	5,1-1,9-	8,2-11,3+	4,0-1,5-	0,05-0,001-	1,4-2,2+	2,3/5- 0,8/2
Lääne	29-21	50,5-	0,7-	24,0+	2,0+	0=	1,4=	0 - 0
Rapla	19-23	78,7+	1,8+	8,6+	0,2-	0=	0,3+	0 - 0
Pärnu	72-77	71,6+	4,5-	6,9-	0,1-	0-	0,4-	5,6/4 - 0
Hiiu	40-54	46,2-	0,7-	17,0+	1,5+	J+	7,4+	0 - 1,8/1
Saare	59-63	53,3+	0,3-	8,5-	3,5-	J-	1,0+	1,7/1 - 1,6/1
LÕUNA	322-232	73,3-74,3+	6,6-5,4-	4,6-4,2-	0,1-0,1=	0,03-0,01-	0,6-0,3-	3,7/12- 1,3/3
Jõgeva	109-61	75,6=	8,7+	4,6+	0,3=	0,05-	0,7=	6,4/7 - 3,3/2
Tartu	94-68	68,5-	2,3-	3,1=	0-	J=	0-	2,1/2 - 1,5/1
Põlva	26-27	77,6+	1,1-	6,2-	0-	0=	0-	0 - 0
Viljandi	57-35	80,3+	2,8-	2,1-	0-	0-	0,6-	1,8/1 - 0
Valga	24-17	82,5+	6,9+	0,2-	0=	0-	0,1=	4,2/1 - 0
Võru	12-24	69,0-	13,5+	10,2+	0-	0-	0,2+	8,3/1 - 0
EV 2006	809	67,5	3,6-	9,1+	0,5	0,01-	1,1	2,1 / 17 pr
Vrd: 2005	937*	66,7=	4,7+	7,5-	1,1+	0,04+	1,1-	3,5 / 33 pr
Vrd: 2004	980*	66,5+	3,1-	8,9-	0,9+	0,03-	1,2-	2,4 / 22 pr
Vrd: 2003	915*	59,1+	4,3-	11,2+	0,8+	0,05-	3,3+	2,6 / 23 pr
Vrd: 2002	1246+	57,3-	5,9-	10,4+	0,7+	0,08+	2,1-	2,2 / 29 pr
Vrd: 2001	1025+	59,0+	9,0+	7,2=	0,4-	0,06-	4,1=	2,8- / 29 pr
2000	704+	56,9=	6,8=	6,4=	0,7+	0,12+	5,9+	4,0+ / 27 pr
1999	482+	58,3+	6,0-	7,9=	0,2-	J-	3,7-	1,7- / 8 pr
1998	358+	51,8=	7,4+	7,1-	2,2+	0,11+	5,0-	4,5+ / 16 pr
1997	265+	52,9-	3,2-	10,2+	0,5=	0,08=	6,1=	3,0- / 8 pr
1996	183-	56,4+	9,7+	3,3-	0,2-	0,06-	5,2-	4,4-
1995	344+	52,3=	4,3-	8,4-	2,0+	0,10+	8,3-	7,8+
1994	171-	52,0=	10,5+	11,1+	0,04-	0,07-	9,0-	7,0-
1993	253-	52,9+	1,6-	10,6-	1,6+	0,12-	11,1+	10,0-
1992	262-	50,8+	3,8-	13,4+	1,1+	0,3-	4,1-	11,1-
1991	355+	45,3+	4,3+	11,6-	0,8-	1,7+	7,8-	17,8+
1990	274	43,7	2,3	15,6	3,1	1,4	10,5	14,9

Muutused: +, -, = keskm. sisaldus / es.-sagedus vrd varasemaga vastavalt suurem, väiksem või muutuseta;

J - toidukomponenti leiti jälgedena. * - uurimiskõlblikke proove 5-10% vähem kui kogutud proove;

** - Ku es sagedus ja Ku sisaldus märgatav Loobu kahjustusalas Harjumaa NE ja Lääne-Virumaa NW-N osas

Pabulaloendused (PL) 2007 ja varasemad võrdlusandmed

Lisa 4. lk 1 (2)

2007. a üldloendus (lisa 1) andis suurenenud küttimele vaatamata SAMA arvukuse taseme nagu 2006.a. Ka PL kokkuvõttes TIHEDUS 2007 vrd 2006 tn EI SUURENENUD: vrd veerge is/1000 ha var (1) – keskm, ja var (2) - valikala. 2007. a PL osutas enamasti SUUREMALE TIHEDUSELE kui üldloendus. St - tegelik arvukus võis paiguti ületada üldloenduses kajastuvat. Kvooti täpsustati PL põhjal mitmes loendusalas, sh LOOBU. Põdrakahjustus 2007 tn ei laienenud, küll aga metskitsekahjustus. Koostas: J. Tõnisson, juuni 2007

Loendusala, loendaja	Pab-hunnikuid	Km	is/1000 ha	% normist	Tase **
LOOBU mk 2007, kahjustuspiirk <u>Harju:</u> 1) LRP lääneosa <u>L-Viru:</u> 2) LRP Käsmu 3) LRP Sagadi 4) Viitna, Halj, Ranna 5) <u>(Ohepalu</u> Kokku	1) 420 2) 198 3) 51 4) 385 5) 109 1163	1) 53,9 2) 23,3 3) 45,3 4) 43,6 5) 4,9 171,0	1) 7,0 2) 7,6 3) 1,0 4) 7,9 5) 19,9 6,1	1)1/3 2)2/5 3)3/5 4)1/3 5)seire seire	1-2, arvestatud küttime- mahu täpsust-l
RMK jahialad, väljaspool eri prtkt 1)K-Nõmme 2)Kuressaare 3)Leluselja 4) Mahtra 5) Nõva-Kullamaa 6) Rakvere-Tudu 7) Räpina 8) Suure-Jaani 9) Väätša 10) <u>Varbla</u> ..... Kokku 2007 (vrd 2006)	1) 236 2) 118 3) 484 4) 177 5) 364 6) 120 7) 33 8) 111 9) ..... 10) 1220..... 2863 (1428)	1) 15,7 2) 9,7 3) 21,9 4) 12,0 5) 17,2 6) 14,7 7) 11,1 8) 12,3 9) ..... 10) 80,4..... 195,0 (132,2)	1) 13,4 2) 10,9 3) 19,7 4) 13,2 5) 18,9 6) 7,3 7) 2,7 8) 8,1 9) ..... 10) 13,6..... 13,1 (9,6)	üle 40% ainult Varbla, mujal 3-10% vrd 2006 PL maht suurenes;	2-3 tegel tih paiguti tn suurem üldloend keskm-st; arvestatud küt-mahu täpsust-l sõltuvalt kahjustus- test
Tihemetsa JS 2007	659	50,1	11,7	100	1
Seire 2007 (T. Randveer, H. Luuk jt) 1)Hiiu Laasi 2) Saare Sääre mets 3)Tartu Järvselja 4)Tartu Laeva 5)L-Viru Anguse-Põlula 6) Jõ/Ta Alam-Pedja LKA H. Luuk 7) <u>Vardi kahj-ala D. Truuts</u> Kokku 2007 / 2006	1) 143 2) 87 3) 663 4) 159 5) 147 6) 719 7) 336..... 2254 / 2637	1) 26,42 2) 11,5 3) 76,04? 4) 28,85 5) 26,1 6) 48,0 7) 84,3..... 301,21/ 207,34	1) 4,8 2) 6,8 3) 7,8 4) 4,9 5) 5,0 6) 13,4 7) 3,6..... 6,7 / 11,4	Seire keskm, is/1000 ha: 2007 – 6,7 2006 - 11,4# 2005 - 10,2# 2004 - 5,6 2003 - 9,1 # sh Vihterp põlenguala	3 tegel tih paiguti tn suurem üldloend keskm-st, kuid vrd 2006 tn vähenenud
(1) EV 2007 / 2006	6939 / 5643	717,31/542,44	8,6 / 9,3	x	3
(2) RMK püsiprtk 2007/ 2006 *** (Ku püsi 4 / 6 prtkt) <u>Mäl püsi 70 / 78 prtkt</u> Kokku 74 / 84 prtkt	(Ku 131/112) Mäl 2061 / 2515 2192 / 2627	(Ku 4,22 / 7,22) Mäl 74,4 / 89,38 78,6 / 96,6	(Ku 27,7 / 13,8) Mäl 24,7 / 25,1 (24,9 / 24,2)	X X X	3 (Ku vähe prtkt), Mäl seis ≈
(3) RMK VUK er ajut prtkt 07/06 200 er / 151 er, Mäl I, Hb, Ku jt****	751 / 618	20,71 / 47,91	(32,4/11,5****)	X	3
*EV kokku 2007 / 2006	9882/8888	816,62/686,95	10,8/12,7	x	3
EV 2006* (võrreldav 2005ga)	8888 (5643)	686,95(542,44)	10,8 (9,3)	x	3
EV 2005* (võrreldav 2004ga)	7632 (4645)	538,53 (379,57)	12,7 (10,9)	X	3
EV 2004* (võrreldav 2003ga)	7011 (4383)	700,72 (510,2)	8,9 (7,7)	X	3
EV 2003* (võrreldav 2002ga)	6130 (4370)	615,160 (407,7)	8,9 (9,6!)	X	3
EV 2002* (võrreldav 2001ga)	8686 (5867)	913,7 (710,9)	8,5 (7,4)	X	3
EV 2001* (võrreldav 2000ga)	5595	665,5 (487)	7,5 (6,8)	X	3
EV 2000* (võrreldav 1999ga)		946 (623,6)	(6,5)	X	3
EV 1999 (võrreldav 1998ga)		(1598,3)	(4,0)	X	3
EV 1998 (võrreldav 1997ga)		(2355,2)	(4,7)	X	3
EV 1997 (võrreldav 1996ga)		(1161)	(5,1)	X	3

(1) ei sisalda PL kitsamas elupaikade rühmas, nt Mäl I jt, ning annab seega parema ülevaate keskm talvisest tihedusest

*- sh Ku ja Mäl I RMK valikalad - nagu valimid (2) ja (3) või *EV, milles summa [(1)+(2)+(3)];

** - PL tase: 1- usaldatav loendusena; 2- osutab talvise tiheduse erinevusele üldloenduse põhiseist, 3- võrreldav eelm a seirega;

*** - Ku-Mäl alaliste prtkt koormus, täpsem ülevaade lisas 4 lk 2

**** - RMK ajutised prtkt, inventeeriti RMK poolt VUK ja põtrade koormuse pisteliseks kontrollimiseks; valdavalt Mäl I; keskm tulemus 2007 - 2006 raskesti võrreldav, kuna prtkt pindala hindamise täpsus riba- ja (suurtel) ringproovidel võis erineda, jne.

LOENDUSE probleeme: PL sobib seireks, kuid ainult PL alusel vajaliku täpsusega arvukuse hindamine pole suurele osale jahihendustest tn jõukohane. Lisaks on korduvalt osutatud, et JS põhiseist etteantud nn lubatava arvukuse vahemiku puhul loendusandmete esitajad nn ülempiiri ülatavat arvukust EI OSUTA, kartuses, et tuleb JS-le vastavalt hakata "heastama" maaomanikele ulukite poolt tekitatavat kahju. Väljapääsuks olukorrast oleks pigem objektiivse seire süvendamine ja kahjustuste ennetamine õigeaegse ja piisava küttime kaudu koos ulukihoolde ja metsakaitsevõtete sidusa rakendamisega.

LISA 4. lk 2(2)

PÕTRADE KOORMUS 2007 RMK metskondade kuusikute (Ku) ja männinoorendike (Mä I) juures.

Andmed kogusid RMK metsaametnikud prtk kahjustatuse hindamise käigus. Eelmise aastaga võrreldav on PL Mä I prtk juures. PL maht mõnevõrra vähenes. Põtrade koormus prtk lähistel RMK kokkuvõttes tn EI suurenenud, küll aga RMK Edela ja Kagu regiooni andmeil. * - Ku prtk juures oli PL erandlik - kohustust polnud prtk iganemise tõttu. 2007. a kevadel RMK poolt läbi viidud 2004-2006. a kultuuride inventuuril** paraku **kahjustajate koormust ei määratud**, nagu senini alalistel prtk-l, ja 2006-2007 ajutistel prtk-l (MMK juhised) - vt lisa 4 lk 1 lõik (3), kus saadud andmeil põtrade tihedus küündis ü 30 is/1000 ha, mis ületab ka parimate elupaikade jaoks suurimat lubatavat, osutades a) kultuurid on olulised toitumispaigad, st suures ohus ja vajavad kaitset, b) põtrade talvine tihedus kultuurides on ülemäära suur, c) tasub kaaluda lisaks küttimeisele ka kultuuride paigutust, rajamisviisi, taimse materjali valikut, kaitset kahjustuse vastu ja mis kõige olulisem – jahihunduste head koostööd metsaomanikega; kultuuride kaitse on ka elupaikade kaitse.

Kokkuvõte juulis 2007, M. Mardiste, I. Jõgisalu ja J. Tõnisson

I. Maakond, põdrapiirkond, RMK regioon	Loenduskohti 2007			Loenduskilomeetreid, (ümard)			Põtrade pabula-hunnikuid, tk			Põtrade koormus, is/1000ha						
	Ku *	Mä I	kokku	Ku*	MäI	kokku	Ku*	Mä I	kokku	Ku*	Mä I	keskm*				
Hiiu		3+	3+		3,5+	3,5+		370+	370+		93,6+	93,6*				
Saare		3-	3		3,0-	3,0-		133-	133-		39,6-	39,6*				
Lääne		3+	3+		3,3+	3,3+		108+	108+		29,7+	29,7+				
Rapla	1	6+	7+	1,12	7,0+	8,12+	4	92+	96+	3,2-	11,7-	10,5-				
Pärnu		14=	14-		15,1+	15,1-		608+	608+		36,0+	36,0*				
LÄÄNE piirk	1-	29+	30=	1,12-	31,9+	33,0+	4-	1311+	1315+	3,2+	36,7+	35,6*				
Harju		5-	5-		5,4-	5,4-		131-	131-		21,6-	21,6*				
L-Viru		5-	5-		4,4-	4,4-		47-	47-		9,5-	9,5*				
I-Viru		8-	8-		9,5-	9,5-		183+	183+		17,3+	17,3*				
Järva	1+	1-	2-	1,1+	1,0-	2,1-	45+	27-	72-	36,5	23,1-	30,0*				
PÕHJA piirk	1=	19-	20-	1,1-	20,3-	21,4-	45+	388-	433-	36,5+	17,1-	18,1*				
Jõgeva	1=	2-	3-	1-	1,3-	2,3-	79-	34+	113+	70,5-	24,0+	44,6*				
Tartu	1+	3=	4+	1+	3,3+	4,3+	3+	21-	24-	2,7	5,8-	5,0*				
Põlva		5=	5=		4,6-	4,6-		114+	114+		22,3+	22,3*				
Viljandi		1-	2-		1,0-	1,0-		2-	2-		1,7-	1,7*				
Valga		6=	6=		6,5=	6,5=		126+	126+		17,4+	17,4*				
Võru		5=	5=		5,6-	5,6-		65-	65-		10,3-	10,3*				
LÕUNA piirk	2=	22-	24-	2	22,2-	24,2-	82-	362-	444-	36,6-	14,6+	16,4*				
II. RMK regioonid 2007 (metsk ja jahilad): algandmed ja põtrade koormus, is / 1000 ha →																
Saarte		6-	6-		6,5-	6,5-		503-	503-		68,8+	68,8*				
Loode	1-	12+	13+	1,12-	13,5+	14,7+	4-	271+	275+	3,2-	17,9-	16,8*				
Kirde	1+	16-	17-	1,1	17,0-	18,1-	45+	317-	362-	36,5	16,6-	17,4*				
Edela		15-	15-		16,1-	16,1-		610-	610+		33,8+	33,8*				
Kagu	2+	21-	23=	2,0+	21,1-	23,1-	82-	360+	442+	36,6-	15,2+	17,1*				
III. (EV)RMK 2000-2007: (märgatav suuremine +) algandmed ja põtrade koormus is / 1000 ha: Ku ↓ Mä I ↓ keskm ↓																
2007 RMK kokku	4*	70-	74-	4,22-	74,4-	78,6-	131+	2061+	2192	27,7*	24,7 ≈	24,9*				
2006 RMK	6*	82+	88	7,22	89,38+	96,6-	112	2515+	2627	13,8*	25,1 ≈	24,2*				
2005 RMK	78	76	154	91,76	81,67	173,43	1021	2264	3285	9,9+	24,8+	16,9+				
2004 RMK	91	84	175	102,32	88,17	190,50	778	1850	2628	6,8+	18,7+	12,3+				
2003 RMK	100	84	184	116,3	91,2	207,46	604	1760	2364	4,6	17,2 -	10,2-				
2002 RMK	96	87	183	110,1	92,68	202,78	596	2223	2819	4,8	21,4+	12,4+				
2001 RMK	90	70	160	105,33	73,22	178,55	383	1138	1521	3,2	13,9	7,6				
2000 RMK	96	83	179	112,43	88,72	201,15	443	1459	1902	3,5	14,7	8,4				
IV. RMK regioonid 1999 – 2007: koormuse muutus: (+) märgatav suuremine: * pole võrreldav; Mä I - ≈ olulise muutuseta																
Aasta	RMK Saarte		...Loode		...Kirde		...Edela		(Lõuna)		(...Ida)		...Kagu		RMK kokku	
	Ku	Mä I	Ku	Mä I	Ku +	Mä I +	Ku =	Mä I +	Ku	Mä I	Ku	Mä I	Ku *	Mä I +	Ku *	Mä I ≈
2007	?	68,8=	32,*	17,9≈	36,5*	16,6-	?	33,8+	x	x	x	x	36,6*	15,2+	27,7*	24,7 ≈
2006	?	68,9+	6,4*	17,0	?	26,9	2,1*	24,5+	x	x	x	x	71,6*	12,0	15,7*	25,1 ≈
2005	13,5	38,0	14,1	30,0	15,1	31,6	6,8	20,0	x	x	x	x	6,3	13,7	9,9+	24,8+
2004	7,4	26,9	6,3	23,7	5,2	22,7	4,7	16,1	x	x	x	x	9,8	12,2	6,8+	18,7+
2003	?	?	3,3	25,4	4,5	17,9	4,3	14,3	x	x	x	x	6,2	10,8	4,6=	17,2-
2002	?	36,7?	5,4	24,1	3,3	17,7	5,3	13,2	x	x	x	x	4,5	11,5	4,8	21,4+
2001	?	?	5,2	16,5	2,3	14,1	2,8	11,3	x	x	x	x	3,9	8,3	3,2	13,9-
2000	?	33,4	2,1	18,9	3,2	14,2	3,2	19,2	x	x	x	x	4,7	7,2	3,5	14,7
1999	0,4?	x	5,6	x	4,4	x	4,5	x	2,1	x	2,8	x	5,7	x	3,9	x

prtk – proovitikk; PL – pabulaloendus; ** - RMK metoodika; hinnati ca' 20%-l 2004-2006 rajatud metsakultuuridest ulukikahjustuse %. Võib eeldada, et siin oli peamiseks kahjustajaks METSKITS. Paraku EI näinud metoodika ette kahjustajate KOORMUSE määramist. Samas on selline hindamine igati tervitatav ja tn laiendatav ka erametsadele.

RMK metskonnad 2007. Põdra mõju metsale, küttemise vajaduse hinnang
Lisa 5 lk 1(2)

Maakonna KKT jahindusspetsialistil on vajalik arvestada kahjustuste ja taotlustega põdra arvukust vähendada. Tähistus: P↑ põdra arv suurenes, ...↑...mitmel aastal. M metskits; H hirv; Ku: kuusikud, R-kahj puid rühmiti, s-sagedamini; Mä I: männinoorendik, nr-ga värskest vig puude % prtk-l, s- Mä kahj sagenenud; LP LU VUK lehtpuude loodusl uuenduse kahjustus, [R+M]prl% - proovilappide %, kus LU värske vigastus esines [rühmiti (R) + üle pinna (M)]; VUK er-ha: P osa kahjustustest eralduste arv ja pind ha. **Lahter tühi:** andmeid või ohtu polnud. **RMK regioonid** - seis 2007, (sulgudes varasem). *Kaldekiri – andmed RMK jahimaj-te jäägreilt.* Koostajad J. Tõnisson, M. Mardiste: 06-07.2007

RMK regioon, maakond (64 mk)	Metskond	Põdra arv suurenes	Ku prtk kahj%, esines R, s	MäI prtk,värske kahj%; sagen	LPLUVUK [R+M] prl %	VUK er-ha, probl	P arvu vähendada
SAARTE 2007: Ku prtk ei invent. Värske kahjustusega: Mä prtk 100% (6 a sama), mände 44% (31;44; 64; 35; 39; 29; 34). LP LU VUK [RM] prl 78% - 3 mk 40 prl-st (06-65%; 05-39%; 04-16%; 03-20%). VUK kohti P 27-2 mk (7-1; 3-1; 4-1), lisaks M ja H mõju							
Saarte	Saare	Kihelkonna			19; 42; 49 s	100%/10	probl vähendada
4 mk	Saare	Kuressaare					vähendada
	Hiiu	Kärdla	P↑↑		29 s	40%/10	7-10,01 vähendada
	Hiiu	Putkaste			38; 42 s	85%/20	20-21,7 pr vähendada
LOODE 2007 Ku prtk – invent 1. Värske kahjustusega: Mä prtk 100% (100;100; 89; 83; 80; 78), mände 30% (37; 38; 17; 16; 25; 9). LP LU VUK (RM) prl 73% - 5 mk 60 prl-st (77%; 37%; 22%; 20%); VUK kohti P 80-5 mk (32-3; 59-5; 13-3), lisaks METSKITS (M)							
Loode	Harju	Anija			2	100%/10	
9 mk	Harju	Keila					
	LäHaRa	Kullamaa		R	51; (4-jm)	60%/10	44-63,8 pr vähendada
	Rapla	Käru		R s	4; 19 s		probl vähendada
	Rapla	Märjamaa	P↑↑		20; 20 s		probl vähendada
	Hapla	Paunküla	P↑			65%/20	1-2,9 vähendada
	Harju	Piirsalu			12	90%/10	25-29,2 pr
	Rapla	Vahastu		R s	6 s	60%/10	6-16,6 pr vähendada
	Rapla	Vardi			95 s		4-10,42 pr vähendada
KIRDE 2007 Ku prtk - kuuski ei invent. Värske kahjustusega: Mä prtk 100% (100; 86; 67; 84; 81; 74; 59), mände 17% (26%; 36; 20; 12; 26; 17; 12). LP LU VUK [RM] prl 32,2% - 13 mk 180 prl andm (45%; 42%; 39%; 46%), VUK kohti P 238- 13 mk (163-7; u 200-7; 91-5), lisaks M							
Kirde	Ha	Aegviidu					
15 mk	I-Vi	Ahtme			4; 8	0% / 20	4-8,19 vähendada
	I-Vi	Avinurme			13	20% / 20	1-1,5
	I-Vi	Iisaku	P↑	R s	37; 5 s	30% / 10	5-12,89 pr vähendada
	I-Vi	Kohtla			?	10% / 10	3-4,4 pr
	Ha/LVi	Loobu Ha/L-Vi			8; 24; 38; 4	43% / 30	25/72-142 pr vähendada
	I-Vi	Narva			21	20% / 10	5-5,96
	I-Vi	Oandu	P↑	R s	- s	80% / 10	4-16,6 vähendada
	L-vi	Paasvere		R	0	...? / 10	20-71,7 vähendada
	Ha Jä	Rava	stab			?	vähendada
	LV/IV	Sonda LV/IV	P↑↑			40;20%/20	32-71,0 vähendada
	L-Vi	Triigi	P↑				5-10,64 +M vähendada
	LV/IV	Tudu LV/IV	P↑	s	5 s	0 % / 10	34/12-98,7pr vähendada
	Jä	Türi				30%/10	1-0,3+M pr
	Ha/Jä	Väatsa Ha/Jä	P↑↑	R s	12 s	90% / 20	8/19-93,4pr vähendada
EDELA 2007 Ku prtk -2007 ei invent. Värske kahjustusega Mä prtk 93% (90; 100; 96; 100; 100; 81; 89), mände 36% (25; 25; 14; 16; 36; 23; 14). LP LU VUK [RM] prl 37,5% 12 mk 136 prl andm (28%; 38%; 45%; 49%), VUK kohti P 251-8 mk (180-11; 126-3; 108-5), lisaks M;							
Edela	Vi	Aimla					
15 mk	Pä	Audru			43	40% / 10	7-21,8 vähendada
	ViPä	Jäärja			34	40	
	ViJä	Kabala		R	ei teht	30% / 20	57-97,5, pr vähendada
	Pä	Kilingi		R s	82; 77;53, 73 s	35% / 20	129-285,9 +M; probl vähendada
	ViPä	Kõpu				30% / 10	probl vähendada
	Pä	Laiksaare			30	60% / 10	15-45,95pr vähendada
	Pä	Lodja		R	46	70% / 10	23-48,7 pr vähendada
	Pä	Orajõe			9	10% / 10	
	VaVi	Paanikse	P↑↑	R s		s*, **	probl vähendada
	Pä	Surju			0	10% / 10	2-9,6 vähendada
	Pä	Taali		0, 0, 0			vähendada
	Pä	Varbla	P↑	R s	51; 16; 21 s	60% / 10	16-29,7 pr vähendada
	Pä	Vändra			10	50% / 10	probl vähendada
	Vi	Õisu	P↑	R	10	17% / 6	2-12,0 vähendada

RMK regioon, maakond	Metskond	Põdra arv suurenes	Ku prtk värskehaj%, RvM,s	Mä I prtk värskehaj%, sagen	LPLUVUK R+M %/prl	VUK koh-ti, probl	Arvukust vähendada
KAGU 2007 Ku prtk invent 1 (Laeva). Värskehajustusega Mä prtk 88% (94; 76; 58; 61; 69; 74; 54), mände 9% (14; 16; 14; 6; 14; 7; 8). LP LU VUK [R+M] prl 30,1% - 14 mk 342 prl (73%; 48%; 49%; 27%); VUK kohti 57-9 mk (72-7; 40-6; 34-3), lisaks M ;							
Kagu	Va	Aakre		31; 11	12% / 17	27-48,63 pr	vähendada
21 mk	Ta	Alatskivi		9 s	32% / 120	5-25,6 pr	
	Võ	Antsla		22	20% / 10		
	Ta	Elva					
	Võ	Erastvere	P↑	s	55% / 20 50% / 10	pr	vähendada
	Jõ	Halliku		9	60% / 10	5-22,68 pr	vähendada
	Põ	Ilumetsa		4(M)	ca'10%/10 40% / 5		
	Põ	Kiidjärve		s			
	Ta	Laeva		1			
	Jõ	Laiuse		R	2		vähendada
	Võ	Misso		9	60% / 10		
	Põ	Orava		0	10% / 10	probl	
	Jõ	Pikknurme					
	Jõ	Põltsamaa	P↑		30%/10		vähendada
	Põ	Räpina		2		2-1,67	vähendada
	Võ	Roosa		28	75% / 20	1-1,0 pr	vähendada
	VaVõ	Taheva	P↑	s		1-4,85;	
	Ta	Tartu		0	0% / 10		
	Va	Valga		5; 2; 10; 10	5% / 40	7-10,77	vähendada
	Ta	Vara		R	37	10% / 10	7-19,3
	Võ	Võru		R	0	27% / 30	2-10,95 pr vähendada
RMK: seisul 10. juuli 2007 andmeid 64 metskonnast (sulgudes seis 2006, 2005, 2004 jne): Kuusikud: uuritud al 1999; prtk arv ca' 100, a' 50-100 kuuske; kuna koormine viim. a-tel EI süvenenud ja prtk iganesid, siis inventeerimiskohustust alates 2006 polnud. Vajadusel võimalik algatada uus jälgimisring uutell prtk-l. Männi I v-kl: invent 65 obj/6337 mändi (2006-76 obj/7345; 2005-76 obj/7171; 2004-89/8500; 2003-96/9171; 2002-92/8844; 2001-81/7733; 2000-86/8180), värske vigastatud 94 % obj (95; 89; 79; 84; 86; 75; 70%) ja 24 % mändidest (24,0; 29,5; 20,2; 17,0; 24,2; 17,0; 12,2%). Press noortele mändidele tugevnes 23%-s (2006-41%-s) ja oli liiga tugev 52%-s (58%-s) metsk-st, sh taas talumatu Kabala, Kilingi, Kullamaa, Loobu jt mk-s. Metskitsekahjustus: 3 a kult invent teave 2007 RMK metskondades.							
Põtrade koormus Mä obj juures 2007: keskm 24,7 is/1000 ha (25,1; 24,8; 18,7; 17,2; 21,4), vastavalt lisa 4 lk 2 andmeile							
LP LU VUK - lehtpuude loodusliku uuenduse värske ulukikahjustus: 2007 uuriti 47 mk-s 758 prl (992; 985; 901; 674); neist olulise [R+M] VUK-ga 38% (57; 43,4; 36,6; 38,4), eri regioonides 30-78 % (2006: 28-77%), VUK tugevam Loode ja Saarte reg-s. Suurimat tootumiskoormust kandsid Hb, Ks ja Pa, siinjuures Ks tn tänu suurimale esin-sagedusele: Ks 65%-l, Hb 48%-l, Pa 42%-l prl-st, samas kui VUK-ga oli 70% Hb, 62% Pa ja kõigest 30% Ks-ga prl. >50% küündis levinumaist liikidest Pa, Hb, Pi, Sa, Ta, Va, Tümp, To LU VUK; Mä LU VUK täheldati 65%-l Mä-ga prl-st. Metskitse vrd põdraga osutati kahjustajana suhtes 1M : 2P, mida tn soodustas talve lumevaesus; (2006 1M : 4P); hirve kahjustajana osutati 4%-l ja kobrast 0,2%-l prl-st.							
RMK VUK er arv ja ha 2007: põdra osalus: 37 metsk 653 er -1382,61 ha , sh ka [põder+metskits] 136-301,73; [põder+kobras] 5-23,6; hüv - Putkaste mk 45 er -72,8 ha, Valga mk 1 er [P+M+H]; metskits: 834 er - 1367,21 ha (sh RMK 3 a kult invent 2007 jt andm); põdrakahj ≥500 ha leiti Kirde ja Edela reg-s, ≥200 ha Kilingi; ≥100 ha Loobu; ≥50 ha Kullamaa, Väätša ja Kabala mk-s; VUK-s tn suur osa METSKITSEL. Varasem VUK põder: 2006: 32 mk 456 er 1059,6 ha; 2005: 27 - 443; 2004: 17-250. Põdra arvukuse vähendamist taotles 2007. a küsitlusel 42 mk/63-st, s.o taas ü 2/3. Eramets: maakonna VUK andmed tuleks igal KKT jahind-spetsialistil metsaspetsialistide abiga leida ning nende mahu ja paiknemisega küttimismahtude määramisel arvestada.							
2002. a lageraialade uuenemist erametsades uuriti 2006, kokkuvõte V. Siimon, MMK juuli 2007, lank 2002(vrd 2001;2000). VUKtäheldati pindalal 2740,18(1527;1652)ha ehk 26,9(15,1;17,4)%-l lankidest. Põtrade poolt v osalusel kahjustati min 1,67 (1,19; 1,5) tuh ha; grupiliselt ja üle pinna u 1920 (931;1058)ha, s.o rohkem. VUK ala %: taas suurim Rapla 61 (44,6/42), Harju 59,7 (41,3; 35,4) ja Lääne 66,3 (39,4; ü20) mk-s; ≥20% Hiiumaa, Saare, Tartu, Võru (2005 Pärnu ja Saare) mk-s; enim kahjustatud mk-des VUK süvenes. Metskitse osa VUK-s oli kõrgeim Raplamaal – 16,3% pinnast, ≥10% Harju, Lääne ja Saare mk-s, nagu varem 2001. a lankidel. Lankide VUK, arvestades nt viimast 10 a, on tn kordi suurem ja laiema levikuga; st VUK eiramine põdrametskitse maakondlikes küttimiskavades oleks väär. Värsked andmed 2003. a lankide inventeerimistulemustest on olemas KKT-des ja seega kahjustuste paiknemise jälgimiseks kohapeal kasutatavad. RMK-s invent 3 a kultuurid: VUK-ga 49% Rapla, 33% Järva ja ü 20% veel 10 maak-s, osutades a) metskitsete rohkust, b) erilisi talve 2006/2007, c) nappi kultuuride kaitset.							
Metsakaitseline ekspertis (MKE) piirkondlike metsapatooloogide poolt toimub metsateatiste põhised, ent mitte alati VUK tõttu. Et MKE ei kajasta VUK kogu mahtu, pole põtrade küttimismahu määramisel esmatähtis. KKT-del on metsateatiste põhjal võimalik välja tuua VUK jaotumine jahipiirkonniti. MMK-l seisul 01.08.2007 puudus MKE kokkuvõte. Edaspidi tn saavad asjaosalised MMK Metsaregistri osak abiga jälgida VUK paiknemist küttime korraldamiseks internetis.							
Küttime maht ja kahjustused. Küttime koos metsakaitse- ja hooldemeetmetega peab võimaldama kahjustusi viia talutavasse piiresse sõltumata arvukuse piirmäärdest. Probleemne on põdrade kahjustajana METSKITSE lisandumine. Metskitsete küttime korraldus peaks olema lahendatav maakondade siseselt. Vajalik on a) kahjustuskohtade kaardistamine, b) vajalike meetmete ühitamine. Vastav praktika on meil paraku üldjuhul alles lapsekingades. Meetmed: (vaakuum)küttime kahjustuskohtades, arvukuse üldine vähendamine, suunav hoole, kultuuride kaitse, peibutisena mõjuvast istutusmaterjalist loobumine suure kahjustusohu korral jne.							

MMK esialgne kütmissoovitus on 5420 – 5120 is vahemikus
 2007. a KKT-de poolt sept algul täpsustatud kütmissotsus on 5..... is;
 Tegelik küttimismaht oli ..... is ehk ..... % käibele võetud kvoodist;

2007. a vajalik põtrade kütmissstruktuur küttimismahu maks 5420 - min 5120 is kohta

Põdrapiirkond, maakond, (küt% juurdekasvust)	2007. a soovitatav kütmissstruktuur : (% kvoodist) ja isendeid							
	I. Kvoot 5420 is				II: Kvoot 5120 is			
	pulle	lehmi	vasikaid	kokku	pulle	lehmi	vasikaid	kokku
LÄÄNE(115-120%)	38%	29%	33%	100%	38%	29%	33%	100%
isendeid ▶	856	652	742	2250	809	618	703	2130
Lääne (k 130%) is▶	194	148	168	<u>510</u>	190	145	165	500
Rapla (k 115%) is▶	156	119	135	<u>410</u>	144	111	125	min 380
Pärnu (k 125%) is▶	312	237	271	<u>820</u>	293	223	254	770
Hiiu (k 80%) is▶	42	32	36	<u>110</u>	34	26	30	90
Saare (k 130%) is▶	152	116	132	<u>400</u>	148	113	129	390
PÕHJA(115-120%)	38%	29%	33%	100%	38%	29%	33%	100%
isendeid ▶	665	506	579	1750	625	507	558	1650
Harju (k 140%) is▶	312	237	271	<u>820</u>	300	229	261	790
L-Viru (k 125%) is▶	125	96	109	<u>330</u>	122	92	106	320
I-Viru (k 85 %) is▶	106	81	93	<u>280</u>	95	72	83	250
Järva (k120%) is▶	122	92	106	<u>320</u>	110	84	96	290
LÕUNA (95-100%)	36%	31%	33%	100%	36%	31%	33%	100%
isendeid ▶	512	441	461	1420	482	416	442	1340
Jõgeva (k 110%) is▶	90	78	82	<u>250</u>	83	71	76	230
Tartu (k 105%) is▶	101	87	92	<u>280</u>	97	84	89	270
Põlva (k 60%) is▶	40	34	36	<u>110</u>	36	31	33	100
Viljandi (k120%) is▶	151	130	139	<u>420</u>	144	124	132	min 400
Valga (k 85%) is▶	65	56	59	<u>180</u>	61	53	56	170
Võru (k 85%) is▶	65	56	59	<u>180</u>	61	53	56	170
EESTI 110-115%)	37%	30%	33%	100%	37%	30%	33%	100%
isendeid ▶	2033	1599	1788	5420	1864	1543	1738	5120

Prognoos: arvukus tn 12 tuh is v pisut rohkem; EVs ja enamikus maak-dest tn lubatavais piires; tihedus maakonniti ühtlustunud, ent jahipiirk-ti juba loodusl põhjustel erinev. Metsakahjustused talvistes koondumiskohtades (lisa 5), tn ka liiklusõnnetused põtradega paiguti sagedased; kontr-loend tihedus endiselt ÜLETAS üldloenduse põhjust (lisa 4). 2007. a põtradele suhteliselt soodne. Metsakahjustuste tõkendina vajalik põdra arvukuse vähendamine 10-11 tuh-le, arvestades kvoodi jaotamisel maak-des ka kahjustuste levikut (kokkuvõte KE lisa 5, algandmed KKT-des).

Vajalik küttimismäär arvukuse vähendamiseks 10-11 tuhandele on arvutuste põhjal ≥ 5 tuh is, mis ületab prognoositud ning tn ka tegelikku juurdekasvu (lisa 1); maakondades on vajalik esialgselt küttimismahtu MMK KE07-st, kahjustustest ja juurdekasvu hinnangust lähtudes täpsustada, nt 5.-6.09.2007 KKT õppepäevadel; lõplik küttimismaht selgub jahihooaja järel.

Soovitatav kütmissstruktuur leiti koostöös Mauri Pesoneniga (RKTL, Soome), et asurkonna senist soolisanuselist koosseisu ja sigimisvõimet säilitada. Arvestati, et 2007 tn sündis vasikaid vähem, ning et arvukus küttime järel väheneb. Soo- ja vanusrühmade osa saagis saab tn 5.-6. septembril täpsustada, ent suured muudatused pole otstarbekad.

Sidus suunamine. Et põdrakahjustused ei jätkuks, on tn vajalikud on aktiivsed metsamajandus- ja kaitsemeetmed, metsaomanike ja jahihühenduste **koostöö** kahjustuste ennetamisel, värske kahjustuse ajalt avastamine, registreerimine ja paiknemise andmeile ligipääs, edaspidi tn internetis. Vastav süsteem on täiendamisel. Oluline on keskkonnateenistuste poolne olukorra analüüs jahi eel ja ajal, samuti talvituvale põdraasurkonnale piisava talitoidu tagamiseks hooldetööd ja ohustatud metsakultuuride kaitse. Kultuuride kaitse aitab vähendada ka metskitse arvukuse kõrgseisust tulenevaid kahjustusriske.

MMK esialgne kütmissisoovituse tase on 5420 – 5120 is vahemikus
II: 2007. a KKT-de poolt sept algul täpsustatud küttemisotsus min 5162 is;
 Tegelik kütmissisoovituse tase ..... is ehk ..... % käibele võetud kvoodist; selgub pärast põdrajahi lõppu

2007. a vajalik põtrade kütmississtruktuur küttemismahu maks 5420 – KKTd 5162 is kohta

Põdrapiirkond, maakond, (küt% juurdekasvust)	2007. a soovitatav ja täpsustatud küttemiskava : (% kvoodist) ja isendeid							
	I. Kvoot 5420 is				II: Täpsustatud kvoot 5.... is			
	pulle	lehmi	vasikaid	kokku	pulle	lehmi	vasikaid	kokku
LÄÄNE(115-120%)	38%	29%	33%	100%	38%	29%	33%	100%
isendeid ▶	856	652	742	2250	803	613	699	2115
Lääne (k 130%) is▶	194	148	168	510	192	146	167	505
Rapla (k 115%) is▶	156	119	135	410	144	110	126	380
Pärnu (k 125%) is▶	312	237	271	820	281	215+	244	740+
Hiiu (k 80%) is▶	42	32	36	110	38	29	33	100
Saare (k 130%) is▶	152	116	132	400	148	113	129	390
PÕHJA(115-120%)	38%	29%	33%	100%	38%	29%	33%	100%
isendeid ▶	665	506	579	1750	627	479	544	1650
Harju (k 140%) is▶	312	237	271	820	281	215+	244	740+
L-Viru (k 125%) is▶	125	96	109	330	125	96	109	330
I-Viru (k 85 %) is▶	106	81	93	280	99	75	86	260
Järva (k120%) is▶	122	92	106	320	122	93	105	320
LÕUNA (95-100%)	36%	31%	33%	100%	36%	31%	33%	100%
isendeid ▶	512	441	461	1420	502	433	462	1397+
Jõgeva (k 110%) is▶	90	78	82	250	90	78	82	250
Tartu (k 105%) is▶	101	87	92	280	94	81	87	262+
Põlva (k 60%) is▶	40	34	36	110	36	31	33	100
Viljandi (k120%) is▶	151	130	139	420	151	130	139	420
Valga (k 85%) is▶	65	56	59	180	68	59	63	190
Võru (k 85%) is▶	65	56	59	180	63	54	58	175
EESTI 110-115%)	37%	30%	33%	100%	37%	30%	33%	100%
isendeid ▶	2033	1599	1788	5420	1932	1525	1705	5162

Prognoos: arvukus tn 12 tuh is v pisut rohkem; EVs ja enamikus maak-dest tn lubatavais piires; tihedus maakonniti ühtlustunud, ent jahipiirk-ti juba loodusl põhjustel erinev. Metsakahjustused talvistes koondumiskohtades (lisa 5), tn ka liiklusõnnetused põtrade paiguti sagedased; kontr-loend tihedus endiselt ÜLETAS üldloenduse põhjal (lisa 4). 2007. a põtradele suhteliselt soodne. **Metsakahjustuste tõkendina vajalik põdra arvukuse vähendamine 10-11 tuh-le** arvestades kvoodi jaotamisel maak-des ka kahjustuste levikut (kokkuvõtte KE lisa 5, algandmed KKT-des).

Vajalik küttemismäär arvukuse vähend-ks 10-11 tuh-le, arvutuste põhjal ≥5000is, ületab prognoositud ning tn ka tegelikku juurdekasvu (lisa 1); maakondades kasutusele võetav vähim kvoot seisul 06.09.2007 on 5162, MMK vähim soovitus 5120, jahtkondade esialgne kütmissisoovituse tase 4915 is. Kuna osa maakondi kehtestas miinimumkvoodi ja nt Pärnumaal lisandub kütmine Soomaa RP-s, võib tegelik kütmissisoovituse tase küündida rahuldavale 5200 is tasemele. Tulemus sõltub sellest, kui otstarbekalt on kvoot maakondade siseselt jaotatud, kvoodi tõhusus aga sellest, kas senistesse kahjustuskohtadesse talvituma jäävate põtrade arv osutub talutavaks või on ülemäära suur; esmane tulemus avaldatakse tn EJ 2/2008.

Soovitatav kütmississtruktuur leiti koostöös Mauri Pesoneniga (RKTL, Soome), et asurkonna senist soolis-vanuselist koosseisu ja sigimisvõimet säilitada. Arvestati, et 2007 tn sündis vasikaid vähem, ning et arvukus küttemise järel väheneb. **KKT-del on soovitatav küttemise käiku jälgida ning vajadusel teha muudatusi kvoodis ja struktuuris.** Soo- ja vanusrühmade % suured muudatused vrd soovitusel pole otstarbekad.

Sidus suunamine. Et põdrakahjustused ei jätkuks, on tn vajalikud on aktiivsed metsamajandus- ja kaitsemeetmed, metsaomanike ja jahihenduste **koostöö** kahjustuste ennetamisel, värske kahjustuse ajalt avastamine, registreerimine ja paiknemise andmeile ligipääs, **edaspidi tn internetis; vastav süsteem on täiendamisel.** Oluline on keskkonnateenistuste poolne olukorra analüüs ja eel ja ajal, samuti talvituvale põdraasurkonnale piisava talitoidu tagamiseks hooldetööd ja ohustatud metsakultuuride kaitse. Kultuuride kaitse aitab vähendada ka metskitse arvukuse kõrgseisust tulenevaid kahjustusriske. Kuitahes head soovitusel ei saa tegelikku kohalike jahti- ja metsameeste sidusat koostööd asendada.

Koostas J. Tõnison, juuli-september 2007

Lisa 7

2006. a jahimeeste poolt kogutud ja uurijate poolt analüüsitud põdramaterjal

Piirkond, maakond, PVK tagastanud jahtkondade arv *	Materjal 2006					
	Vaatusandmed, is		Kütitud põtrade materjal, tk ...			
	suvised: 2006-425 vk 2005-348 vk 2004-333 vk 2003-268 vk 2002-339 vk 2001-334 vk 2000-217 vk	jahiaegsed: 374 PVK 369 PVK 323 PVK 308 PVK 316 PVK 289 PVK 242 PVK	Ala- lõualuud	♂ sarved	Maosisu- proovid**	♀sigimis- elundk- näidised **
PÕHJA 102+	2117+	4107-	1096-	348-	339-	136+
Harju 34	1024	1632	509	167	146	58
Järva 24	300	929	133	52	13	10
Lääne-Viru 24	423	891	288	77	89	55
Ida-Viru 20	370	655	166	52	91	13
LÄÄNE 120+	2116+	5738+	1678+	401+	238+	143+
Lääne 19	379	1233	379	47	21	28
Rapla 26	372	1123	374	112	23	11
Pärnu 39	659	1950	584	183	77	70
Hiiu 8	120	211	68	6	54	13
Saare 28	586	1221	273	53	63	21
LÕUNA 152-	1792+	3702-	890-	202+	232-	114+
Jõgeva 27	320	654	191	66	61	15
Tartu 17	273	400	162	36	68	21
Põlva 22	167	354	79	14	27	10
Viljandi 32	467	945	241	37	35	33
Valga 28	234	677	91	25	17	15
Võru 26	331	672	126	24	24	20
Eesti 2006 374+	6025+	13547-	3664-	951+	809-	393+
2005 369+	4742-	13729+	3729+	935+	937-	371+
2004 325+	4962+	12166+	3261+	789+	980+	329+
2003 323+	4043 -	11400 +	3051 +	736 +	915 -	ü 300 -
2002 316+	4644 +	10444 +	2550 +	506+	1330+	325+1?
2001 289+	4528 +	7330 +	1858 +	429 +	1097+	303 +
2000 242+	2621 -	6694 +	1571 +	327 +	704 +	217 +
1999 219 -	3205-279VK	5530 +	1344 +	215 +	494 +	160 +
1998 233+	-	4723	1025	163	358	136 / 104
1997 194	3842		741		265	100 / 80
1996	3181		636		185	... / 80
1995	3005		649		344	124
1994	2797		737		171	64
1993	3472		1121		253	96
1992	-		1527		262	-
1991	-		2172		355	-

* - arv ja kasutatavus oli lõiguti erinev; ** - uurimiskõlblikud;

Kõigile materjali kogumises osalenud jahtkondade jahimeestele põdrauurijate siiras tänu.

Koostas: J. Tõnisson, M. Mardiste, juuni-juuli 2007

2007. a uurimismaterjali kogumine. PÖDER

Lisa 8

Kasutusõigusloa saanud jahiseltsid koguvad kasutuslepingu kohaselt vaatlusandmeid ja biomaterjali. Selleks vajalikud plangid ja kilekotid edastab ja tagastamise üksikasjad täpsustab maakonna keskkonnateenistus.

1. Plangid: vaatluskaardid, kütitud põtrade andmelipikud.

1.1. VAATLUSKAARDID: suvine, tagastamisega 25.08.2007; jahiaegne (PVK) tagastamisega jahi lõpus.

1.2. ANDMELIPIK: lisage see igale võetud lõualuule, sarvele, proovile. Kandke lipikule kütümise koht, aeg, isendiandmed, võetud bioproovide ning täheldatud vigastuste-haiguste andmed. Lipiku osadest sobiv lisage täidetult vastavale biomaterjalile (p 3.2 v 3.3), pulli lõualuu koos lipikuga siduge sarvede külge.

2. Vaatlusandmed: eristage põdralehmad vasikate arvu järgi; pullid sarvetunnuste (harude arv, kühvel jm) alusel.

2.1. **Suvised vaatlusandmed:** juuli-augusti andmed edastage keskkonnateenistusele 25. augustiks.

2.2. **Jahiaegsed vaatlusandmed:** korrektelt täidetud PVK on põdraurukonna seisundi hindamisel asendamatu.

3. Biomaterjalid: alalõualuu, maosisuproov, sigimiselundkond, sarved; muu vajalik kokkuleppel. NB! Korrektne on hoida proove ja alalõualuid lahus. Vastasel korral riskite proovikottide katkemise, materjalide ja etikettide riknemisega. Valesti võetud, roiskunud, näriliste jt rikutud proovid pole uurimiskõlblikud.

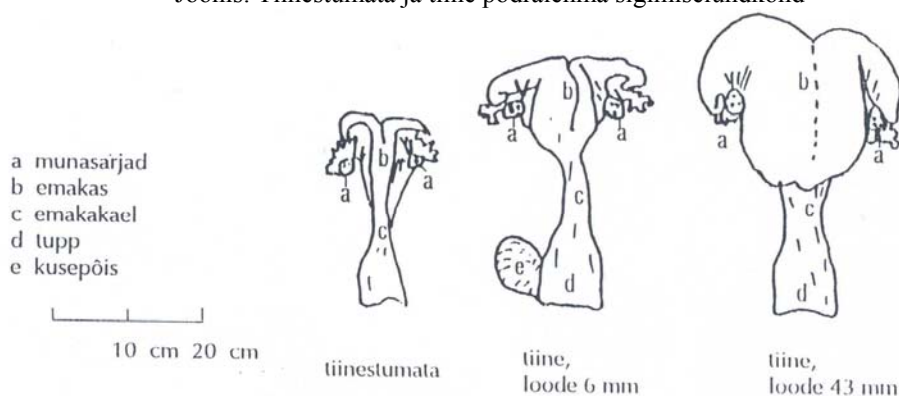
3.1. **Alalõualuu parem pool täispikkuses ja koos esihammastega:** kõigilt kütitud põtradelt; saagige vasak pool läbi esihammaste tagant. Alalõualuu puhastage ja kuivatage, lisage andmelipik; soovi korral kandke lõualuule loanumber. Hoidke kuivas jahedas/sügavkülmas. ÄRGE PAKKIGE KUIVATAMATA LÕUALUID KILESSSE - need roiskuvad!

3.2. **Maosisuproov:** ca' 30%-l kütitud põtradest võtke **VATSAST, kus toiduosad suurimad, tervesse kilekotti ca' 1 liiter toidumassi**. Eemaldage õhk, sulgege kott, lisage andmelipik, säilitage pimedas jahedas kohas või sügavkülmas.

3.3. **Põdralehma sigimiselundkond (emakas, munasarjad - vt joonist) viljakuse ja juurdekasvu uurimiseks:** näidiste arv ühe maakonna kohta: nagu maosisuproovidel, **20 -50 näidist**. Proove võib võtta igas vanuses põdralehmadelt, välja arvatud vasikad; **PARIMAD ON okt II p- nov võetud proovid**

Proovi võtmine: lahkamisel olge ettevaatlik, et sigimiselundkond jääks vigastamata. Proov võtke enne, kui **pärasool on loomast eraldatud**. Lahatud põdralehma pärasoole kõrvalt tupe, millest lähtub emakakael; järgnevad kaks emakasarve, kummagi lõpus peened väänlevad munajuhad; nende juures, emakast veidi eemal, tihti rasva sees, on **uurimiseks üliolulised munasarjad**. Materjal võtke ühe tervikuna ja sisselõigeteta, jättes munasarjad emakaga ühendusse. Eemaldage emakas, tehes läbilõike tupe kohal. Rasva, pärasooletüki või põie esinemine proovis ei sega. Andmelipiku täitmine ja lisamine kilekotti pakitud näidisele koos uuritava looma alalõualuuga on tingimata vajalik. Proovi säilitamiseks sobib sügavkülmik, mõne päeva vältel ka kinnine kast ja nullilähedane temperatuur.

Joonis. Tiinestumata ja tiine põdralehma sigimiselundkond

3.4. **Sarved:** pullide seisundi ja sarvede arengu hindamiseks mõeldakse **igas maakonnas võimalikult kõigi kütitud pullide sarved ja määratakse pullide vanus**. Jahimehel tuleb tagada sarvede koheletoimetamine ja mõõtmiskõlblikkus: vähemalt osaline vääristamine, puhastamine või kuivatamine roiskumise vältimiseks, sama isendi andmelipiku ja alalõualuu esitamine koos sarvedega. Lisateavet annab KKT jahindusspetsialist.

5. 5. Maakondlike PÖDRAPÄEVADE kava 2007, septembri seisul: (eel mõõtmised täpsustatakse sept-okt)

5.5.1. Eel mõõtmised okt-nov. OKT 22 Viljandi; 23 Valga-Võru; 25 L-Viru; 26 Ida-Viru (?); 29 Lääne; 30 Rapla- Kärü; 31 Harju-Aegviidu; **NOV:** 1 Harju JK-Aegviidu-Lahemaa; 2 Tartu, 5-6 Pärnu; 6 Kõmsi; 7 Saare; 8 Paide (?)

5.5.2. Põhimõõtmised. **NOV:** 29 Tartu; 30. Võru-Põlva; **DETS:** 3-4. Pärnu; 5. Saare; 6. Hiiu; 7. Lääne; 8. Rapla; 10 Ida-Viru ja Lahemaa; 11 Lääne-Viru ja Aegviidu; 12-13 Harju; 14 Järva; 17 Jõgeva; 18 Viljandi; 19 Valga; 20 Võru-Põlva; lisapäevad võimalikud kokkuleppel 21-28 dets 2007, kuid mitte hiljem.

5.5.3. Muu seirematerjal. Kogutakse, inventeeritakse ja edastatakse teistele uurijaile kokkuleppel, sh ka metsseae- ja metskitselõualuud, parasitoloogilised materjalid, parditiivad jne; võimaluste piires abistatakse sokusarvede hindamisel.

Materjal 2007. a kütümissetepaneku juurde. Koostas: Jüri Tõnisson, september 2007; 7339149